

Økokritisk litteraturvandring

SCIENCE
LEJRSKOLE

NaturligVis
på Koloni

novo
nordisk
fonden

INDHOLD

1 Tornebusken, flagermusen og ternen

År: 600 f. Kr.

Aktivitet: Planters/dyrs beskyttelse

Spørgsmål: Naturforandringer

Remedier: Lupglas og evt. insektnet

Side 8

2 Vildheks 1: Ildprøven

År: 2010

Aktivitet: Naturmeditation

Spørgsmål: Naturen som farefuld

Side 11

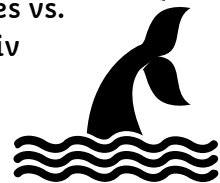
3 Kaskelotternes sang

År: 1981

Aktivitet: Mennesket i naturen

Spørgsmål: Kaskelotternes vs.
menneskets perspektiv

Side 17

4 Natblomst

År: 2021

Aktivitet: Sanser naturen og
holdningslinje

Spørgsmål: Antropocentrisk,
økocentrisk, zoocentrisk
eller .... natursyn

Side 20

5 Den lille havfrue

År: 1837

Aktivitet: Undersøge havbunden
og haikudigte

Spørgsmål: Opfattelse af havets liv

Remedier: Vandkikkerter, papir,
blyant og skriveunderlag

Side 25

6 Uden titel

År: 1981

Aktivitet: Naturdilemma:
Hvem er irriterende?

Spørgsmål: Naturen som
irriterende

Side 29

7 Klokken

År: 1845

Aktivitet: Naturens lyde
Spørgsmål: Menneskets følelser
over for naturen

Remedier: Papir, blyant og
skriveunderlag

Side 33

8 Den fjerde aftensang

År: 1674

Aktivitet: Find eksempler på
naturens cyklus

Spørgsmål: Naturens cyklus
og forfald

Side 36

9 Skyernes skole

År: 1988

Aktivitet: Observation af skyerne
Spørgsmål: Skyer med holdning og
symbolik

Remedier: Evt. bestemmelsesdug:
Hvad hedder skyerne?

Side 39

10 Regn

År: 1931

Aktivitet: Regnføling eller
vejrmassage

Spørgsmål: Sansning
af regn

Side 43

LITTERATURVANDRING: FORLØB

Litteraturvandringen foregår som en vandring på koloniens område med det antal stop, som læreren vælger. Ved hvert stop læser læreren et stykke litteratur op, som lærer og elever derefter i fællesskab taler om i et økokritisk perspektiv. Der er videnskort til hvert litteraturstykke, som kort fortæller om forfatteren, den periode, som litteraturen stammer fra, og evt. anden viden, der styrker aktiviteten.

Litteratursamtaler i et økokritisk perspektiv er en måde at tale om natur og menneskets forhold til naturen på, som involverer følelser, fiktion, fantasi og umiddelbare oplevelser. Økokritik er at studere naturens rolle i litteraturen, og økokritiske litteratursamtaler kan være et supplement til den mere faktaprægede naturfaglige tilgang. De skal ikke moralisere, men skabe rum for, at eleverne kan danne deres egne meninger og se sig selv som en del af naturen – uanset baggrund. Lærerens rolle er at lede samtalen under disse forudsætninger, og læreren skal ikke være ekspert på hverken natur eller klimaforandringer.

De valgte litteraturstykker spænder bredt i både alder, genre, sværhedsgrad, kendthedsfaktor, længde, natursyn og aktivitet, hvilket gør det muligt for læreren at udvælge den litteratur, der passer bedst til den pågældende klasse. Litteraturstykkerne er sat op i stigende sværhedsgrad.

Der lægges op til to forskellige måder at gennemføre litteratursamtalen på.

1

Teksten først – naturoplevelsen bagefter

- Læreren udvælger et passende antal stop og planlægger en rute rundt på kolonien. Husk de relevante remedier til aktiviteterne.
- Vandringen starter ved, at klassen går ud til det første stop. Læreren læser det udvalgte litteraturstykke op og leder en økokritisk samtale ud fra de spørgsmål, som er lavet til hvert enkelt litteraturstykke. Det er vigtigt, at det bliver en samtale og ikke en oplæsning af spørgsmål, hvor eleverne svarer. Spørgsmålene er inspiration til lærerens ledelse af samtalen. De første tre spørgsmål er ens, hvilket gør det nemmere i løbet af vandringen at se forskelle og ligheder imellem naturfremstillingerne i de læste litteraturstykker. Resten af spørgsmålene er en blanding af forståelsesspørgsmål, hvor svaret findes i teksten, og åbne spørgsmål, som eleverne kan besvare ud fra egne oplevelser, holdninger og fantasi.
- Når samtalen om det enkelte stykke slutter, gennemføres aktiviteten, der hører til, hvilket giver en naturoplevelse til fordybelse, sansning, følelser og inspiration til yderligere samtale på vandringen til næste stop.

2

Naturoplevelsen først – teksten bagefter

- Læreren udvælger et passende antal stop og planlægger en rute rundt på kolonien. Husk de relevante remedier til aktiviteterne.
- Vandringen starter ved, at klassen går ud til det første stop. Læreren læser overskriften på det pågældende stop op, hvorefter der i elevgruppen gættes på, hvad teksten mon handler om.
- Gennemfør aktiviteten, der passer til litteraturstykket.
- Læs langsomt tekststykket op. Er det et litteraturstykke med større sværhedsgrad, så stop med passende mellemrum.
- Led en økokritisk samtale ud fra elevernes umiddelbare kommentarer og reaktioner på naturens rolle i teksten. Lad elevernes viden, følelser, fantasi og oplevelser fra aktiviteten danne grobund for samtalen. Der er inspiration at hente i de spørgsmål, som er lavet til hvert enkelt litteraturstykke.
- Eneste undtagelse for denne fremgangsmåde er stop 4: Det magiske træ, hvor teksten skal læses før aktiviteten. Følg anvisningen på kortet.

OVERSIGT OVER STOP PÅ LITTERATURVANDRINGEN

STOP 1 SØGEN EFTER DET TABTE: STORMENS EFTERSPIL

Tornebusken, flagermusen og ternen
– en fabel af Æsop (600 f. Kr.)

STED Ved en hybenbusk, brombærbusk eller anden busk med torne eller ved brændenælder.

REMEDIER Lupglas eller andet til at fange smådyr i og evt. insektnet.

STOP 2 STOL PÅ NATUREN

Uddrag af Vildheks 1: Ildprøven
af Lene Kaaberbøl (2010)

STED Et sted med mange træer eller i en skov, hvor eleverne kan sidde ned.

REMEDIER Ingen

STOP 3 KASKELOTTERNES KAMP

Uddrag af Kaskelotternes sang af Bent Haller (1981)

STED Ved havet.

REMEDIER Ingen

STOP 4 DET MAGISKE TRÆ

Uddrag af Natblomst af Cecilie Eken (2021)
© Cecilie Eken

STED Ved det største træ på kolonien. Gerne med furet og knudret bark og i nærheden af græs.

REMEDIER Ingen

STOP 5 HAVKONGENS VIDUNDERLIGE RIGE

Uddrag af Den lille havfrue af H.C. Andersen (1837)

STED Ved vandet, hvor der er mulighed for at soppe.

REMEDIER Vandkikkerter, papir, blyant og skriveunderlag.

STOP 6 ADR, UD I NATUREN

Uden titel af Britta Sandqvist fra digtsamlingen Plastic Fantastic (1981)

STED Et sted med irriterende myg, lugt af gylle, kolort eller tang, larmende rågekoloni eller lign. Er det ikke muligt, så et neutralt sted på fx en græsplæne.

REMEDIER Ingen

STOP 7 NATURENS HELLIGE KLOKKEKLANG

Uddrag af Klokken af H.C. Andersen (1845)

STED Det smukkeste natursted på kolonien.

REMEDIER Skriveunderlag, et stykke a4 papir og blyant til hver elev.

STOP 8 MENNESKET - DEN ORMESÆK

Uddrag af Den fjerde aftensang af Thomas Kingo (1674)

STED Et sted med visne blade eller blomster, en forladt fuglerede, udsigt over en høstet mark eller andet, der kan vise naturens cyklus.

REMEDIER Ingen

STOP 9 NATURENS SKYLÆRER

Skyernes skole af Ivan Malinowski fra digtsamlingen Vinden i verden (1988)

STED Et sted med god udsigt til himlen og dens skyer.

REMEDIER Hvis der ikke er skyer, skal bestemmelsesdug: Hvad hedder skyerne? bruges.

STOP 10 REGNENS HEMMELIGE TEGN

Regn af Hulda Lütken (1931)

STED En plads i regnvejret eller på en fugtig skovbund.

REMEDIER Hvis det ikke regner, skal eleverne lave en vejrmassage.

SØGEN EFTER DET TABTE: STORMENS EFTERSPIJL

Tornebusken, flagermusen og ternen – en fabel af Æsop (600 f. Kr.)

STED

Ved en hybenbusk, brombærbusk eller anden busk med torne eller ved brændenælder.

Tornebusken, flagermusen og ternen gik engang i kompagni for at drive handel i det store. Flagermusen rejste penge ved et lån. Tornebusken skaffede klædestoffer, og ternen købte smykker af bronze og af guld. Så drog de ud på farten i et skib. Men der kom storm, og stormen blev orkan. Skibet kæntrede, og de mistede hele deres ejendom, men frelste dog sig selv i land.

Siden da søger ternen de tabte smykker. Den dykker hele tiden ned i havet for at finde dem på bunden. Flagermusen gemmer sig om dagen af frygt for sine rykkere. Kun når det er mørkt, tør den flyve ud og søge føde. Og tornebusken hager sig bestandig fast i klæderne på folk, som går forbi. Den eftersøger sine stoffer og prøver at finde stumper af sin gamle ejendom.

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Hvorfor dykker ternen i fabelen ned i havet? Hvorfor dykker terner i virkelighedens verden ned i havet?
- 5) Hvad var flagermusens reaktion? Hvorfor jager flagermusen i virkeligheden om natten?
- 6) Hvad gjorde tornebusken for at hente det tabte ind? Hvorfor har nogle buske i virkeligheden torne?
- 7) Hvordan blev dyrene og tornebusken påvirket af stormen? Stormen kan være en naturlig storm, men nogle steder i verden kommer der kraftigere storme pga. ændringer i naturen. Hvordan kan menneskelige aktiviteter påvirke dyrs adfærd, som det ses med flagermusen og ternen i fabelen? Er der noget, som dyr og planter ikke kan beskytte sig imod?

AKTIVITET

Inddrag stedet, hvor I står, og find sammen med eleverne eksempler på, hvordan planter og dyr beskytter sig eller optimerer deres chancer for overlevelse. Lad eleverne smage på (spiselige) planter. Smager de godt? Lad eleverne gå sammen i små grupper, og giv dem 5 min. til at fange et dyr og tage det med tilbage i lupglasset. Kan eleverne ved at kigge på dyret se, hvordan det indfangede dyr har tilpasset sig det sted, hvor det lever, og hvordan det beskytter sig? Kender de eksempler på tilpasninger hos andre dyr?

STOP 1 VIDENSKORT

SØGEN EFTER DET TABTE: STORMENS EFTERSPIL

Tornebusken, flagermusen og ternen – en fabel af Æsop (600 f. Kr.)

STED

Ved en hybenbusk, brombærbusk eller anden busk med torne eller ved brændenælder.

Tornebusken, flagermusen og ternen er en fabel, der tilskrives Æsop eller inspiration fra Æsop. Nogle af de æsopiske fabler anses for at være meget gamle, og de stammer fra en periode fra 600 f.Kr.-1400 e.Kr. Præcis hvor gammel denne fabel er, vides ikke.

Fablen er en kort fortælling, der hurtigt opridser en konflikt. Konflikten bliver løst, hvorpå fablen afsluttes med en morale. Fabler handler om mennesker, men aktørerne er oftest dyr eller en sjælden gang planter. Moralen i denne fabel kan være, at hvis man har været ude for en uheldig situation, så må man tilpasse sig den nye virkelighed. Eller at der bag en given ændring i opførsel ligger en forudgående episode bag, som kan forklare den måske ikke altid logiske ændring. Denne fabel har desuden en ætiologisk vinkel, hvilken vil sige, at den giver en forklaring på et mærkeligt fænomen i naturen. For hvorfor har tornebuske egentligt torne? Og hvorfor jager flagermusen om natten?

Tornebusken er en fællesbetegnelse for buske med torne, fx hyben, tjørn o.lign. Tornene er en beskyttelsesmekanisme mod planteædende dyr, og der er mange eksempler på forsvarsmekanismer i naturen. Brændenælder brænder, firbenet kan tabe halen, pindsvinet kan krølle sig sammen, bier kan stikke, og planter kan sende stærke smagsstoffer fra gamle blade til nye blade, så planteæderen ikke spiser de nye blade.

Flagermusen jager om natten for at undgå forstyrrelser og konkurrence fra fugle, og fordi de insekter, som flagermusen spiser, er aktive om natten. Ternen er en fugl i mågefamilien og kan kendes på et langt, slankt og lige næb. Havterneren er en fantastisk flyver, men går og svømmer dårligt og er i øvrigt ikke interesseret i blanke ting. Den fanger sit bytte ved at lave et styrtdyk i vandet.

Som i fablen kan dyr og planter tilpasse sig skiftende forhold. Det er en konstant proces, der kan tage tusinde eller millioner af år. Hvis forandringerne i natur og miljø sker for hurtigt, kan dyr og planter få problemer med at overleve, da de ikke kan tilpasse sig hurtigt nok. Det kan være fx temperaturstigninger, øget nedbør eller mangel på føde, der sker over kort tid.

Æsop

Uddrag af Vildheks 1: Ildprøven af Lene Kaaberbøl (2010)

STED

Et sted med mange træer eller i en skov, hvor eleverne kan sidde ned.

Intro: Clara har lige opdaget, at hun er en vildheks. Den faldne vildheks Kimæra prøver at bortføre hende og lægger koldt jern om halsen på hende, hvilket er en alvorlig forbrydelse. Kimæra bliver anklaget i ravnemødrenes hekseråd med Clara som vidne. For at kunne vidne kræver Kimæra, at Clara skal bestå Ildprøven og gå igennem Vandenes Ild ...

Skoven omkring os var så stor og mørk at vores fakler og lygter ikke var andet end små ildfluer. Jeg gøs lidt og syntes pludselig jeg hørte noget rasle inde i tykningen bag os. En ræv, måske, eller noget større? Mon der var ulve et sted som her?

Så gik det op for mig at en ulv eller to ville være latterligt ufarlige sammenlignet med det der ventede. Jeg holdt op med at se mig tilbage.

Gopledammen lå i en dalsænkning omgivet af snedækkede klipper. Men i nærheden af dammen var der ingen sne, og det dampede ganske let fra det mørke vand.

"Hvor dybt er det?" spurgte jeg hr. Malkin, der gik på den ene side af Stjerne. "Jeg risikerer vel ikke at drukne?"

"Nej," sagde han, "Ikke hvis du holder dig på benene. Jeg vil tro det går dig til brystet på det dybeste sted."

Kimæra var selvfølgelig også fulgt med. Hendes vinger kastede blå skygger hen over sneen foran os.

"Du ved godt du kan dø af det her, ikke?" sagde hun. "De siger folk skriger i timevis og prøver at kradse huden af sig selv. Og så dør de. Hvorfor indrømmer du ikke bare at du lyver? Så behøver du ikke udstå den smerte."

Hr. Malkin vendte sig om.

"Nu tier du stille, Kimæra," sagde han. "Der står ikke noget i loven om at du har ret til at true og skræmme et vidne."

Men det var for sent. Ordene var sagt, og jeg kunne ikke få dem ud af hovedet igen.

STOP 2

Stjerne klatrede forsigtigt ned ad den sidste sneløse skrænt og standsede op. Jeg klappede hende på halsen og takkede hende for turen og håbede inderligt det ikke ville blive sidste gang jeg sad på hende runde varme ryg.

Jeg skulle tage næsten alt tøjet af. Mine fingre rystede så meget at Moster Isa måtte hjælpe mig med knapperne i regnfrakken, og jeg hørte igen et hånligt fnys fra Kimæra.

"Pigen er jo skrækslagen," sagde hun. "Lad os dog afslutte den her latterlige forestilling så vi alle sammen kan komme hjem."

Der var ikke nogen der svarede hende. Men Moster Isa kyssede mig på kinden og hviskede i mit øre: "Stol på naturen – og på dig selv. De gør dig ikke noget."

Thuja og de andre ravnemødre slog kreds om klippedammen og gik i gang med at nynne tonløst, ligesom de havde gjort det med ildfluerne. Noget nede i vandet begyndte at lyse. Det var goplerne. Man kunne se dem nu. Og det var ikke de små vandmandsagtige geleklatter jeg havde forestillet mig. De lignede store gennemsigtige kirkeklokker der drev gennem vandet, og deres fangtråde var lange og flossede og tykke som blækspruttearme.

"Lad prøve begynde," sagde Thuja.

Der var hugget en slags trappetrin i klippen. Det var dem det var meningen jeg skulle gå ned ad. Jeg rystede over hele kroppen da jeg trådte ned på det første trin, og jeg kunne slet ikke mærke mine ben. De gør dig ikke noget, hviskede jeg til mig selv, men det var svært at tro på, og da vandet slog op om mine ankler ved det tredje trin, gik jeg i stå. Det var varmt. Ikke så varmt som badevand, men efter den kolde frostluft føltes det næsten sådan.

Jeg så op. Kimæra stod tæt på dammens kant, lige bag ved to af ravnemødrene. Hendes gule blik mødte mit.

"De skriger i timevis," sagde hun – lavt, men alligevel ikke lavere end at hun vidste at jeg kunne høre hende.

Det burde have gjort mig endnu mere bange. Men det gjorde det ikke. Faktisk tror jeg at jeg i forvejen var så bange som noget mennesket overhovedet kan blive. Og med ét gik det op for mig at hun ikke ville have mig til at gå ned i dammen. Det var derfor hun truede mig, derfor hun prøvede på at skræmme mig så meget at jeg ville give op.

Hun tror jeg kan klare det.

Tanken kom ud af det blå, eller måske snarere ud af det ildevarslende gule blik. Hvis hun var sikker på at jeg ikke havde en chance, hvorfor så forsøge at få mig til at give op?

STOP 2

*Mærkeligt at Kimæra måske troede mere på mig end jeg selv gjorde ...
Den tanke fik mig til at tage de næste skridt ned i vandet.*

Jeg ventede på smerten, men den kom ikke.

Goplerne flød omkring mig, og en af dem bumpede blidt mod mit ben, en sær viskelæderagtig fornemmelse. Men de brændte mig ikke. Moster Isa havde ret. Jeg kunne stole på naturen – og måske også lidt på mig selv.

*Jeg gik langsomt videre gennem dammen og op på den anden side.
Jeg blev våd – ikke andet.*

”Clara Ask er gået gennem Vandenes Ild,” bekendtgjorde Thuja.

*”Du er halvvejs,” sagde Moster Isa mens hun tørrede mine skuldre med et håndklæde.
”Og du har klaret det fantastisk. Her, skynd dig at få trøjen på før du fryser ihjel.”*

Jeg trak trøjen over hovedet med rystende arme. Og nu var det fordi jeg frøs. Vinterbadning hørte så absolut ikke til en af de sportsgrene jeg nogensinde ville få lyst til at dyrke.

Jeg havde det så mærkeligt. Det føltes næsten som om jeg aldrig mere ville kunne blive bange. Ikke så bange, i hvert fald. Og det føltes næsten som om jeg var lige så stor indeni som alle andre. Det var rart.

”De gjorde mig ikke noget,” sagde jeg, vistnok for femte gang. ”De gjorde mig faktisk ikke noget ...”

”Nej,” sagde Moster Isa og smilede. ”Jeg sagde det jo.”

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Hvad siger Kimæra til Clara, og hvorfor gør hun det? Får Kimæra ret i det, hun siger?
- 5) Hvad siger Moster Isa til Clara, og hvorfor gør hun det? Får Moster Isa ret i det, hun siger?
- 6) I teksten er Clara til at starte med meget bange for naturen. Er der nogen af eleverne, der har været bange i naturen? Hvad var det for en oplevelse, og hvordan blev de trygge igen? Var der nogen, der ligesom Clara opdagede, at de kunne stole på naturen? Altså, at naturen ikke gjorde dem noget, selvom de var bange for, hvad der kunne ske.
- 7) Hvis naturen kan gøre en bange, kan naturen så også give tryghed på andre måder – og hvordan?

AKTIVITET

Eleverne skal på en naturmeditation, der er inspireret af tekstuddraget. De skal starte med at sætte sig ned og følge anvisningerne i meditationen. Hold en lille pause ved hvert afsnit, så eleverne kan nå at danne sig indre billeder.

LUK LANGSOMT ØJNENE

Sørg for, at dine øjne er helt lukkede, og hold dem lukkede, indtil du bliver bedt om at åbne dem igen.

TAG EN DYB INDÅNDING GENNEM NÆSEN, OG PUST LYDLØST UD GENNEM MUNDEN

Gentag det et par gange, indtil du føler dig helt afslappet. Træk vejret ind – pust ud. Træk vejret ind – pust ud.

DU SIDDER ET GODT STED OG ER HELT AFSLAPPET

Mærk, hvordan dine skuldre slapper af, dine hænder bliver tunge, og dine ben føles lette. Lyt til lydene omkring dig. Det er vindens susen, og du sidder helt trygt og godt og stille.

DET HAR VÆRET EN DEJLIG DAG PÅ KOLONIEN

Du har været med til at... (indsæt oplevelser fra dagen).

NU ER DAGEN VED AT VÆRE SLUT

Du mærker solens sidste varme stråler på dit ansigt og din hals. Bag dine lukkede øjne kan du se, at solen er ved at gå ned, og lyset forsvinder. Alting bliver anderledes. Træerne bliver sorte, og mørket omslutter dig. Vinden bliver kold, og du mærker den kolde vind på dine hænder og i dit hår. Du sidder og småfryser lidt.

I DET FJERNE SER DU EN FAKKEL MED LYSENDE FLAMMER, DER GENSPEJLER SIG I SØENS VAND

Du går derhen. Du kommer nærmere og nærmere faklens trygge skær. Nu ser du to skikkelser stå på hver sin side af faklen. Den ene er et menneskelignende væsen med kæmpestore vinger, der rager flere meter op i luften. Hun er dækket af brune, lange fjer. Det er vildheksen Kimæra, der hvæser: "Det er farligt". Du bliver forskrækket og træder et skridt tilbage. Dit hjerte begynder at banke hurtigere. Hvad er farligt? Du kigger på søens mørke, dybe vand. Er det farligt? Du kigger rundt i mørket på træernes sorte silhuetter. Er der noget i mørket? Er det farligt? Så ser du den anden skikkelse. Det er Moster Isa, der med sin trygge stemme hvisker: Stol på naturen – den gør dig ikke noget. Stol på naturen – den gør dig ikke noget. Du kigger på søen igen: Hvad skulle være farligt?

DU VED, HVAD DU SKAL

Du går langsomt ud i søen og mærker vandet. Det er varmt, men alligevel ikke så varmt som badevand. Dine fødder bliver våde. Du går længere og længere ud. Nu går vandet til midt på maven. Du mærker søens mudrede bund under dine fødder. Du mærker goplerne, der ligner store, gennemsigtige kirkeklokker, der driver gennem vandet. Deres fangtråde er lange og flossede og tykke som blækspruttearme. En gople bumper blidt mod dit ben. Du mærker berøringen og venter. Men det brænder ikke. Det føles som en sær viskelæderagtig fornemmelse. Moster Isa havde ret. Du kan stole på naturen. Vandet når nu op til skuldrene, og du går blandt goplerne, der bumper blidt mod dine ben og din ryg.

DU GÅR LANGSOMT VIDERE GENNEM SØEN OG OP PÅ DEN ANDEN SIDE

Du mærker en svimlende, jublende følelse af at være gået igennem søens mørke, dybe vand. Det er stadig mørkt. Men det gør ikke noget. Du kan stole på naturen. Det pusler i krattet ved siden af. Er det et dyr? Er det en ulv eller en ræv? Det gør ikke noget. Du kan stole på naturen – og lidt på dig selv.

DU VENDER DIG OM OG SER DIG TILBAGE

Kimæra og Moster Isa er forsvundet, og det er som om, at det hele forsvinder. Søen bliver langsomt utydelig for dine øjne. Du ser goplernes hvide lange fangtråde forsvinde, og du mærker, at du igen sidder på jorden. Du åbner langsomt øjnene. Du er tilbage og sidder sammen med din klasse. Du rejser dig langsomt op, inden du strækker dig og er klar til noget nyt.

STOP 2 VIDENSKORT **STOL PÅ NATUREN**

Uddrag af Vildheks 1: Ildprøven af Lene Kaaberbøl (2010)

STED

Et sted med mange træer eller i en skov, hvor eleverne kan sidde ned.

Udgivelsen af fantasy-orienteret børne- og ungdomslitteratur er en vigtig tendens i 2010'erne, hvilket ikke mindst skyldes Lene Kaaberbøls bøger om den 12-årige vildheks Clara, hvor den almindelige verden danner baggrund og afsæt for Claras færden i det mytiske vildhekseunivers. Samtidig skriver Kaaberbøl sig også ind i en anden tendens inden for nyere børne- og ungdomslitteratur, nemlig den økologiske strømning med fokus på menneskets forhold til naturen.

Det dobbelte fantasy-univers gør det muligt at operere med fire forskellige beskrivelser af dyr, og i uddraget er alle fire slags dyr i større eller mindre grad til stede:

De tamme dyr: Hesten Stjerne, som Clara rider på.

De vilde dyr: Ræve, ulve og især goplerne i dammen.

Fantasidyr: Ravnemødre er vildhekse, men de er alle tæt knyttet til hver deres ravn. En ravnemor kan se igennem sin ravns øjne og tale med den.

Mennesker, der associeres med dyr: Vildheksen Kimæra, der beskrives som et menneske med et dyrelignende udseende. Som dyretegn har hun vinger og ligner en rovfugl.

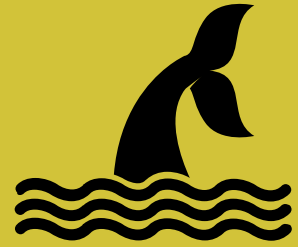
I forhold til dyrenes rolle skal Clara gennemgå Vandenes ild for at bevise, at hun er en ægte vildheks. I denne prøve er det goplerne, som afgør, om Clara taler sandt, og de skal forstås som tænkenke og vurderende væsner med en "stemme", som kan afgøre et menneskes skæbne. Hvis Clara ikke talte sandt, ville goplerne have behandlet hende anderledes. På denne måde værdsætter vildheksene dyrenes værdi og egenskaber og ser dem som lige-stillede og ligeværdige med mennesker. Mennesket skal derfor ikke forstås som naturens centrum eller som noget, der bestemmer over naturen, men forstås som en del af naturen.

Naturen kan på den måde være ude af menneskets kontrol, men selvom Clara er nervøs og bange for naturens elementer, så lyder Moster Isas ord både til Clara og til læseren, der kunne have samme tanker: "Stol på naturen – og på dig selv. De gør dig ikke noget."

Lene Kaaberbøl

Uddrag af Kaskelotternes sang af Bent Haller (1981)

STED

Ved havet.

Intro: Kaskelotmoderen fortæller sin lille kalv Tangøje om farerne i havet.

Efterhånden som han voksede, lærte han om livet i havet. Moderen fortalte ham om jerndyrene, der svømmede oven på vandet. De bragte altid døden med sig, på den ene eller den anden måde. "Flygt", så snart du hører dem," formanede hun.

Tangøje suttede og nikkede, mens han slubrede mælk i sig. For hver slurk han tog, følte han sig større og stærkere. Han var de ikke bange for et jerndyr, ha ... et kraftigt slag med halen, færdig ...

Hun sukke og fortsatte tålmodigt med at fortælle om de farer, han engang ville møde, ting, han ville få brug for at vide. Om de sorte, klæbrige fælder, der kvalte fugle og fisk. Hun fortalte... Og Tangøje suttede med saligt lukkede øjne. Han hørte kun efter med et kvart øre. Intet kunne gøre ham ondt, mente han. Hans kæmpestore mor ville altid beskytte ham. Og jeg bliver større og større, sagde han til sig selv, skulle jeg være bange for sorte, klæbrige pletter. Ha ... jeg er da ikke en sild eller en af dem der med fjer på. Et dask med halen... færdig. Og så lo han højt og lykkeligt.

Overgang: Den nu lidt større Tangøje og hans ven Gylte svømmer ind i de sorte, klæbrige fælder fra jerndyrene.

Nu opdagede de en masse døde fugle og fisk. Den fremmede tung lugt over vandet gjorde dem sløve. Det var svært at tænke. Bølgerne kastede de døde dyr frem og tilbage, op og ned. Så mærkede Tangøje et stik i kroppen, da noget klæbrigt gled ned over ham. Han gav et gisp fra sig og dykkede. Den mystiske fornemmelse af omklamring forlod ham ikke. Han råbte flere gange på Gylte uden at få svar.

"Hvorfor svarer du ikke!" skreg han.

Den ene luffe var svær at bevæge. "Noget" havde sat sig fast i den. Han følte sig alt for tung. Nede på bunden hørte han Gylte, der kæmpede og hvirvlede sand op. Han fandt frem til hende og kunne mærke, hvordan hendes krop var klistret og fremmed at røre ved. Også hendes luft var forsvundet.

"Hvad er det?" råbte han. "Så svar dog!"

STOP 3

"Jeg ..." Gylte stammede. "Jeg ..." mere sagde hun ikke.

Han så Gylte storme op mod overfladen. Igen havnede hun midt i den sorte pøl, der lagde sig omkring hende som et tykt lag slim. "Jeg" ... jeg kan ikke få luft" hvæsedede hun så stille, at det næsten ikke var til at høre. Hun sprællede vildt, men umiddelbart efter sank hun ned mod bunden, slap og tung.

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Hvad er jerndyrene og de sorte klæbrige fælder, og hvilke farer kan de bringe med sig?
- 5) Hvilke muligheder har kaskelotterne for at beskytte sig mod jerndyrene og de sorte, klæbrige fælder?
- 6) Hvad betyder det for vores forståelse af jerndyrene og de sorte, klæbrige fælder, at det er kaskelotterne og ikke mennesker, der fortæller om dem?
- 7) Hvordan kunne historien have lydt, hvis det var et menneske på et jerndyr, der havde fortalt historien? Hvad bruger mennesket jerndyrene til, og hvordan er menneskets forhold til de sorte, klæbrige fælder?
- 8) Hvilken historie er mest rigtig: kaskelotternes eller menneskets?

AKTIVITET

Lad eleverne sidde enkeltvist i 5 minutter i stilhed, hvor de kigger ud over stranden og havet. I de 5 minutter skal de lægge mærke til spor på stranden og på havet af menneskelig aktivitet. Det kan være vindmøller, skibe, skrald, badebro o. lign. Diskuter bagefter, hvad de har observeret, og hvad den menneskelige aktivitet bringer med sig.

KASKELOTTERNES KAMP

Uddrag af Kaskelotternes sang af Bent Haller 1981

STED

Ved havet.

Kaskelotternes sang er en klassiker inden for børnelitteraturen og er skrevet af Bent Haller i 1981. Den handler om en hvalunges dramatiske og farefulde færd for at finde tilbage til sin flok og de miljøskader, som mennesket står bag. Bogen fortælles ud fra kaskelotungens synsvinkel, og der er ikke meget plads til mennesket i fortællingen ud over, at de bringer døden og ulykker med sig. De andre dyr i fortællingen består af både de farlige blæksprutter, de hjælpende delfiner, de irriterende fugle og grønlandshvaler, der også kæmper med sult og udmattelse.

Kaskelotternes sang er et godt eksempel på 1980'ernes børnelitteratur, som er en blanding af 1970'ernes samfundskritiske børnelitteratur om verdens problemer med olieforurening og rovdrift på hvaler og 1980'ernes fokus på, at børnene også skulle opleve en eventyrlig verden. Til trods for det eventyrlige skær lægger historien sig på mange måder tæt op af den viden, der var om olieforurening og havets tilstand i starten af 1980'erne. Med tiden skruet over 40 år frem står olieforurening stadig bag en af de største forureningsbidrag i havet, men er nu overgået af plastikforening. Både olie og plastik forurener både fysisk, bl.a. ved olieindsmurte fugle og plastik i mavesækken på dyr, og kemisk, bl.a. ved forskellige kemikalier, der påvirker miljøet og kan optages af organismer.

"Dengang DEN STORE HVAL skabte verden, var menneskene og hvalerne af samme slægt" sagde den gamle, "hvalerne tog havet som bolig og brugte deres klogskab til at leve godt og lykkeligt sammen, lege og synge, men menneskene blev på jorden og brugte deres klogskab til at ødelægge og dræbe og være ensomme"

Gamle Dick i Kasketlotternes Sang

Bent Haller

Uddrag af Natblomst af Cecilie Eken (2021) © Cecilie Eken *

STED

Ved det største træ på kolonien. Gerne med furet og knudret bark. Plus i nærheden af græs.

Intro: Pigen Mia er flyttet. På en tur på vejen opdager hun et kæmpe træ i en af haverne. Der er adgang forbudt i haven, men Mia går derind alligevel.

På vej ned ad indkørslen bevæger jeg mig fra bragende solskin ind i skyggen af nogle rododendronbuske, der ligner dem i vores gamle have, bortset fra at de her er ret meget større. Lidt efter når jeg ind under det yderste af kronen på det store træ. Vejen svinger let, og foran mig i halvmørket dukker den enorme stamme op. Barken er knudret og furet og mange steder dækket af en klatreplante med kantede stængler fulde af små torne. De snor sig helt op til de nederste grene højt over mit hoved på en måde, der minder om mørkegrønne blodårer. Men det mærkeligste er, at træet står oven på resterne af et hus. Som om det er vokset op gennem gulve og lofter og tag og har smadret det hele undervejs. Under de tykke, sammenflettede rødder og laget af blade fra tidligere år kan jeg ane et fundament med en bred indgangstrappe, knækkede planker, knuste teglsten og stumper af mur og vinduesglas.

Jeg har det, som om jeg er havnet i en eventyrfilm med et oldgammelt, magisk træ, der vogter over en hemmelighed. Anspændt kigger jeg rundt. Ingen bevægelser noget sted, og lydene virker helt normale. Biler i det fjerne, en græsslåmaskine tættere på. Fugle, der pipper. Ikke noget farligt overhovedet. Og ikke nogen, der bor her, det er ret tydeligt. Jeg stikker mobilen i lommen, går lidt tættere på og samler et blad op fra en pude af mos. Formen er bred og takket, det er helt sikkert hverken et bøgetræ eller et egetræ eller nogle af de andre træer, jeg lærte om tilbage i 3. klasse på min rigtige skole.

Det her må jeg undersøge lidt mere, bestemmer jeg... Da jeg lægger hånden på den ru overflade, rasler det let i træets blade, selvom det er helt vindstille i dag.

"Hej," hører jeg mig selv sige.

Bladene rasler igen, og måske snurrer det lidt i mine fingre. Eller måske ikke. Står jeg virkelig her og taler til et træ? Helt ærligt. Irriteret flytter jeg hånden igen.

* Uddraget af Natblomst må ikke kopieres af andre end skoler med en aftale med Copydan.

STOP 4

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Lad eleverne gå hen og mærke barken med hænderne eller give træet et kram. Hvad mærker de? Hvordan føles et træ?
- 5) Hvad ville de spørge træet om? Og kan man i det hele taget tale med et træ?
- 6) Læs næste uddrag højt.

OVERGANG

Mia kommer på et senere tidspunkt ind til træet igen. Her møder hun pigen Sølvblomst, der ikke ligner et helt almindeligt menneske og snarere er et væsen. Sølvblomst er kold og tørstig og opdager forskrækket nogle sorte huller, som Hoste-Poul har boret i det magiske træ.

"Hvad er det her for noget?"

Hun stiller spørgsmålet anderledes den her gang, og jeg er godt klar over, hvem hun vil have til at svare. "Der er nogen, der gerne vil sælge grunden. Men først skal træet væk."

Måske forstår hun ikke sådan noget som at købe og sælge, men jeg kan ikke komme op med noget bedre.

"Væk?"

Hendes stemme bliver helt lys.

"Ja, så man kan bygge et nyt hus her i stedet for det gamle ..."

"Jamen, vi bor her jo. Blomsternormor sagde, det var mit hus. Og han lovede, at han ville holde alle væk herfra."

"Altså, jeg ved ikke noget ..."

Det er lidt løgn. Jeg ved mere end nok.

Hun kravler tilbage over rødderne og sætter sig igen på hug foran mig. Hvis jeg skulle beskrive den svage duft, der rammer min næse, ville jeg sige, at hun lugtede af vanilje og græs.

STOP 4

"Mia, jeg har brug for hjælp. Jorden spyttede mig ud, fordi træet er ved at dø. Vi bliver nødt til at gøre os klar. Du må hjælpe os."

Jeg kan ikke lide den måde, hun siger det på. Som om der ikke er nogen vej udenom.

"Jamen, jeg ved ikke noget om træer. Jeg skal nok hente noget vand, men jeg kan altså ikke hjælpe dig. Jeg er kun et barn."

Det lyder som en rigtig elendig undskyldning. Normalt ville jeg hade den, men lige nu ryger det bare ud af mig.

"Jonas!" Det mærkelige sivhår danser rundt om pigens ansigt. "Jonas ven. Han kan hjælpe os! Du må finde ham. Sig til ham, at han skal skynde sig. Jeg venter på ham her".

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

- 7) Hvem eller hvad er Sølvblomst?
- 8) Lad eleverne dufte til græs. Hvordan lugter græs? Hvorfor lugter Sølvblomst af græs?
- 9) Kan man ikke hjælpe naturen, hvis man kun er et barn?
- 10) Hvad kan vennen Jonas hjælpe med? Hvis ejeren af grunden har bestemt, at han vil sælge grunden, og træet skal væk. Er det så ikke ham, der bestemmer det?
- 11) Læs næste uddrag højt.

Overgang: Mia er til time på sin nye skole sammen med sin natur og teknik-lærer Simon, der spørger til, hvad forskellen er på klima og vejr.

De andre snakker om sol og regn og tørke og skovbrand og oversvømmelser og luftforurening og drivhuseffekt. Nogle i klassen ved en hel masse, men der er også nogle som mig, der bare lytter.

"Det er noget med, at vi er blevet for mange mennesker på kloden," forklarer Anna. "Det er derfor, der er alle de problemer."

"Arh, man kan måske ikke sige, at vi er for mange," siger Simon. "Men det er rigtig nok, at vi mennesker bruger løs af en masse ressourcer som vand og olie og jord og mad. Og vi forurener, og vi fylder, så der ikke er plads til andre arter. Den slags kan jo godt gå galt før eller siden..."

"Hvordan galt?"

Johannes store øjne bliver nærmest runde.

"Altså på den måde, at måske bliver der fisket så meget et sted, at der til sidst ikke er nogen fisk tilbage at fange. Eller at planter og insekter uddør, fordi noget jord skal bruges til dyrkning og bliver sprøjtet med ukrudtsgift." Simon taler mere og mere ivrigt. Jeg orker det næsten ikke. "Eller at vi får nye ukendte sygdomme fra nogle vilde dyr, hvis levesteder vi er

STOP 4

kommet for tæt på. Eller at temperaturen på kloden stiger, fordi vi udleder for meget CO² i atmosfæren. Vi kan ikke bare gøre, som vi vil, med hele den her planet. Vi skal jo dele Jorden med en masse andet."

Nu rækker Christian hånden op.

"Altså du mener, at vi ikke bare kan opføre os, som om vi er hævet over naturen?"

Jeg har godt lagt mærke til, at han prøver at sige sådan nogle lidt kloge ting, så lærerne synes, han er vildt intelligent.

"Hævet over naturen?" Simon kigger på ham med en rynke mellem brynene. "Spørgsmålet er, om vi overhovedet kan tale om 'naturen', som om det er noget helt andet end os selv. Vores menneskekrop er jo også natur, er den ikke? Hvorfor synes vi så, at vi er helt specielle og har særlige rettigheder? Hvorfor skulle vi være mere værd end et træ eller en tiger eller en tangloppe? Måske skulle vi hellere møde alt det, der er levende natur ligesom os, på lige fod? Altså som noget, som vi har et fællesskab med, selvom det også kan være anderledes og ukendt. Og så må vi bare være nysgerrige og ikke tro, vi ved alt om alting på forhånd?"

Christian aner helt klart ikke, hvad han skal svare, og resten af klassen sidder også bare og glør på Simon. Bortset fra mig. Jeg drejer hovedet mod vinduet. Ude i skolegården går to mænd i arbejdstøj rundt og klipper buskene omkring legestativet.

"Aj, okay." Simon lader armene falde og skifter tonefald. "Det var måske lidt for mange svære spørgsmål på én gang. Men tænk lige over det."

Sådan rigtig læreragtigt.

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

12) Markér en linje på jorden. De to yderpunkter på linjen repræsenterer ja og nej. Lad nu eleverne svare på nogle af de spørgsmål, som Simon stiller, ved at de stiller sig på det punkt på linjen, som passer bedst til deres holdning til spørgsmålet, og hør deres argumenter:

- Fylder mennesket for meget, så der ikke er plads til andre arter?
- Kan det gå galt, hvis der bliver fisket for meget et sted?
- Kan det gå galt, hvis nogle planter og insekter uddør?
- Kan det gå galt, hvis vi får sygdomme fra vilde dyr, fordi vi kommer for tæt på deres levesteder?
- Er mennesket mere værd end et træ, en tiger eller en tangloppe?
- Har mennesket et fællesskab med naturen?

13) Afrund samtalen med at tale om, hvordan vi kan møde naturen på lige fod? Og om vi i det hele taget skal det?

Uddrag af Natblomst af @Cecilie Eken (2021)

Der er flere tendenser, der gør sig gældende inden for nyere, dansk børne- og ungdomslitteratur. En af tendenserne er en økokritisk strømning med fokus på menneskets forhold til naturen. Planter, dyr og træer får deres egen stemme, og til forskel fra den naturvidenskabelige ramme er alt tilladt i litteraturen. Teksterne er på den måde ikke opslagsværker, men skal få læseren til at tænke selv.

Cecilie Ekens Natblomst er et eksempel på den nye, økokritiske strømning, hvor menneskets forhold til naturen, klimaforandringer og miljøtemaer bliver taget op i en fiktiv, men alligevel virkelighedsnær kontekst i hovedpersonens liv. Det er magisk realisme med inspiration fra H. C. Andersen, hvor naturen gennem Sølvblomst taler til mennesket. Natur og teknik-læreren Simon sætter desuden på en direkte måde gang i diskussionen om menneskets forhold til naturen, men holder inde, så diskussionen kan fortsætte blandt eleverne i virkelighedens verden og få dem til at tænke over deres egen holdning.

Menneskets forhold til naturen kan beskrives ud fra et givent natursyn. Der findes mange forskellige natursyn, hvor der her skal nævnes tre:

Det antropocentriske: Mennesket kan udnytte naturen efter forgodtbefindende, og naturen er til for menneskets skyld.

Det økocentriske: Naturen skal kunne udvikle sig på egne præmisser, og den har en egen værdi, der skal respekteres. Hvis naturen fik lov, ville den regulere og opretholde sig selv.

Det zoocentriske: Dyr har en selvstændig egen værdi, og der er fokus på dyrerettigheder og respekt for dyrenes levevilkår. Det indebærer også et ønske om at beskytte arternes mangfoldighed.

Cecilie Eken

HAVKONGENS VIDUNDERLIGE RIGE

Uddrag af Den lille havfrue af H.C. Andersen (1837)

STED

Ved vandet, hvor der er mulighed for at soppe.

*Langt ude i havet er vandet så blåt, som bladene på den dejligste kornblomst og så klart, som det reneste glas, men det er meget dybt, dybere end noget ankertov når, mange kirketårne måtte stilles oven på hinanden, for at række fra bunden op over vandet. Derne-
de bor havfolkene.*

Nu må man slet ikke tro, at der kun er den nøgne hvide sandbund; nej, der vokser de forunderligste træer og planter, som er så smidige i stilk og blade, at de ved den mindste bevægelse af vandet rører sig, ligesom om de var levende. Alle fiskene, små og store, smutter imellem grenene, ligesom heroppe fuglene i luften. På det allerdybeste sted ligger havkongens slot, murene er af koraller og de lange spidse vinduer af det allerklareste rav, men taget er muslingeskaller, der åbner og lukker sig, eftersom vandet går; det ser dejligt ud; thi i hver ligger strålende perler, én eneste ville være stor stads i en dronnings krone.

Havkongen dernede havde i mange år været enkemand, men hans gamle moder holdt hus for ham, hun var en klog kone, men stolt af sin adel, derfor gik hun med tolv østers på halen, de andre fornemme måtte kun bære seks. Ellers fortjente hun megen ros, især fordi hun holdt så meget af de små havprinsesser, hendes sønnedøtre. De var 6 dejlige børn, men den yngste var den smukkeste af dem alle sammen, hendes hud var så klar og skær som et rosenblad, hendes øjne så blå, som den dybeste sø, men ligesom alle de andre havde hun ingen fødder, kroppen endte i en fiskehale.

Hele den lange dag kunne de lege nede i slottet, i de store sale, hvor levende blomster voksede ud af væggene. De store ravvinduer blev lukket op, og så svømmede fiskene ind til dem, ligesom hos os svalerne flyver ind, når vi lukker op, men fiskene svømmede lige hen til de små prinsesser, spiste af deres hånd og lod sig klappe.

Uden for slottet var en stor have med ildrøde og mørkeblå træer, frugterne strålede som guld, og blomsterne som en brændende ild, i det de altid bevægede stilk og blade. Jorden selv var det fineste sand, men blå, som svovllue. Over det hele dernede lå et forunderligt blå skær, man skulle snarere tro, at man stod højt oppe i luften og kun så himmel over og under sig, end at man var på havets bund. I blikstille kunne man øjne solen, den syntes en purpurblomst, fra hvis bæger det hele lys udstrømmede.

Hver af de små prinsesser havde sin lille plet i haven, hvor hun kunne grave og plante, som hun selv ville; én gav sin blomsterplet skikkelse af en hvalfisk, en anden syntes bedre om, at hendes lignede en lille havfrue, men den yngste gjorde sin ganske rund ligesom solen, og havde kun blomster, der skinnede røde som den. Hun var et underligt barn, stille og eftertænksom, og når de andre søstre pyntede op med de forunderligste ting de havde fået fra strandede skibe, ville hun kun, foruden de rosenrøde blomster, som lignede solen der højt oppe, have en smuk marmorstøtte, en dejlig dreng var det, hugget ud af den hvide, klare sten og ved stranding kommet ned på havbunden.

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Hvorfor beskriver H. C. Andersen Havkongens slot og livet i havet på den måde, som han gør i Den lille Havfrue?
- 5) Hvordan ser livet i havet ud uden for Havkongens slot?
- 6) Hvordan ser havet i virkeligheden ud på havbunden?
- 7) Hvilken opfattelse af naturen er det rigtige? H.C. Andersens, elevernes, naturvidenskabens eller ...?

TEKST FØR NATUROPLEVELSE - AKTIVITET:

- 1) Som afslutning på sidste spørgsmål skal vandkikkerterne tages frem, så eleverne efter tur kan gå ud i vandet og se, hvad der rører sig under havoverfladen. De skal kigge efter liv i form af små fisk, rejer, tang, vandmænd mv. og ikke-levende ting som sten, sand, muslingeskaller mv.
- 2) Denne naturoplevelse skal eleverne nu skrive et haikudigt om. Digtet og naturoplevelsen kan være bundet til at se havets bund gennem en vandkikkert, men kan også inddrage H. C. Andersen og romantikkens syn på naturen og havets bund.

NATUROPLEVELSE FØR TEKST - AKTIVITET:

- 1) Tag vandkikkerterne frem, så eleverne efter tur kan gå ud i vandet og se, hvad der rører sig under havoverfladen. De skal kigge efter liv i form af små fisk, rejer, tang mv. og ikke-levende ting som sten, sand, muslingeskaller mv.
- 2) Læs teksten, og led den efterfølgende samtale.
- 3) Eleverne skal nu skrive et haikudigt. Digtet og naturoplevelsen kan være bundet til at se havets bund gennem en vandkikkert, men kan også inddrage H. C. Andersen og romantikkens syn på naturen og havets bund.

REGLER FOR HAIKU-DIGTE

Digtet har tre linjer

Linje 1 har 5 stavelser

Linje 2 har 7 stavelser

Linje 3 har 5 stavelser

Haikudigte rimer ikke, og de skal generelt handle om store ting, fx oceanerne, årstiderne og menneskets liv og netop tage udgangspunkt i en naturoplevelse. Haikudigte foregår i nutid, og man behøver ikke at skrive hele sætninger med grundled og udsagnsled.

HAVKONGENS VIDUNDERLIGE RIGE

Uddrag af Den lille havfrue af H.C. Andersen (1837)

Romantikken er en velkendt periode inden for kunsten, der strækker sig fra 1800-1870, og som er kendetegnet ved et fokus på følelser, natur og nationalt sindelag. I arbejdet med Den lille Havfrue kommer fokus til at være på romantikkens syn på naturen.

Romantikken opstår som en reaktion mod oplysningstiden og dens dyrkelse af fornuften. Ændringen ses ikke mindst i forståelsen af naturen, der i romantikken er fyldt med følelser, skønhed og åndelighed. Det er ikke naturen, men natursynet, der ændrer sig, og derfor kan de samme udsigter, bjerge, skove, marker og dyr, som i oplysningstiden bliver opfattet som rå, skræmmende og grimme, få år efter i romantikken opfattes som fyldt med ånd, skønne og længselsfulde.

Havkongens rige i Den lille Havfrue er beskrevet med en dyb følelse af skønhed og længsel, som er typisk for romantikken. Havet er ikke blot eventyrets undersøiske rum, hvor havfolket bor, men en verden, der er beskrevet ud fra de romantiske idéer om følelser, åndelighed, skønhed og længsler.

Hvordan livet i havet ser ud uden for Havkongens rige, afhænger af modtageren. Fortsætter det vidunderlige rige mere eller mindre uendeligt efter romantikkens forestillinger? Grænser det op til Havheksens rige, som det fortælles senere i eventyret? Ligner det bare helt almindelig havbund, eller noget helt fjerde?

H.C. Andersen

Uden titel af Britta Sandqvist (1981)

STED

Et sted med irriterende myg, lugt af gylle, kolort eller tang, larmende rågekoloni eller lign. Er det ikke muligt, så et neutralt sted på fx en græsplæne.

*De gamle synes jeg skal
ta' med på landet*

LANDET!

*føj for satan
der stinker af jord og tang
og kolort og fisk*

*jeg får allergi
af alle de BLOMSTER
jeg svulmer op
øjnene løber i vand*

*og ingen steder
kan man sidde ned
det vrimler med
edderkopper*

*EDDERKOPPER mand
jeg vil helre bo
i et atomkraftværk
end at stå face to face
med en edderkop*

*og myg og biller og ækle orme
og larver og brændenæller og dyr
alle vegne*

*køer så store som
YAMAHA 1200 kubik*

*og frøer
klæbrige
og guud den larm*

*not to mention
alle FUGLE
de er værre end biler
forurener ad helvede til
de smider æggeskaller
og dun og fjer alle vegne
og skider og fløjter og pipper
døgnet rundt*

*spurve
eller hvad den grå model nu hedder
ødelægger dagen
og om natten
kommer UGLERNE*

*mand
det er uudholdeligt*

*nej, det siger jeg
i MUPPET SHOW
der er dyr
som er skideskægge
kan snakke
lugter ikke
og viser sig kun
en halv time ad gangen*

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Hvad er det mest irriterende ved naturen? Har digteren ret i hele eller dele af sit digt?
- 5) Har eleverne erfaringer eller oplevelser med, at forældre eller bedsteforældre har en anden opfattelse af naturen, end de selv har?
- 6) Hvis naturen (dyr, planter, vand, solen mv.) kunne tale, var der så ting, som de ville finde irriterende ved mennesket?

AKTIVITET

Eleverne inddeles i hold på 4 personer med numrene 1-2-3-4. Læreren læser en lille case op, som hvert hold diskuterer i passende tid (ca. 2 minutter). Når tiden er gået, roterer person 1 til det næste hold. Her fortæller person 1, hvad hans gamle hold talte om, og dette diskuteres (ca. 2 minutter). Læreren samler op og læser derefter en ny case op, der diskuteres i de nye hold. Nu er det person 2's tur til at skifte hold og så fremdeles. Case 6 er fælles for hele klassen.

CASE 1

Det har været en varm sommer uden ret meget regn. Planter, afgrøder og græsplæner mangler vand og visner. Kommunen har indført vandingsforbud, fordi for mange mennesker vander haven og derfor bruger for meget vand. Nu skal jeres klasse på lejrskole på kolonien, og vejrudsigten siger regn hele dagen to dage i træk. Er det irriterende, at det kommer til at regne? Og hvad vil I gøre ved det?

CASE 2

Du sidder og hygger dig med et par stykker fra klassen på græsplænen ved kolonien. Pludselig opdager I en stor edderkop, der kravler hen over tæppet, som I sidder på. Er edderkoppen irriterende? Og hvad vil I gøre ved det?

CASE 3

I har planlagt en dag med fuglekigteri på kolonien. I har fundet kikkerter og fuglebøger frem for at identificere forskellige arter. Men stedet er fyldt med myg, og I bliver stukket, hvilket gør det svært at koncentrere sig om fuglene. Er myggene irriterende? Og hvad vil I gøre ved det?

STOP 6

CASE 4

I skal rigtig hygge jer den sidste eftermiddag på lejrskolen, så I pakker kage og saftevand og går ned til stranden. Men da I når frem, er stranden fyldt med tang, som er skyllet op efter en storm natten før. Tangen tiltrækker også en masse fluer og lugter dårligt. Er det irriterende, at stranden er fyldt med tang? Og hvad vil I gøre ved det?

CASE 5

I er ved at pakke tingene sammen den sidste dag på lejrskolen. I opdager, at en kat har fanget en mus, som den holder i munden. Katten løber forbi jer og ind i køkkenet, hvor døren står åben, og begynder at lege tag-fat med musen. Er det irriterende, at katten løber ind i køkkenet med en levende mus i munden? Og hvad vil I gøre ved det?

CASE 6

Nu er der blevet læst fem cases op. Var der nogen af grupperne, der syntes, at regnen, edderkoppen, myggene, tangen på stranden og katten med musen var irriterende. Hvem var det irriterende for? Og var det, som var irriterende, godt eller bare neutralt for andre dele af naturen? Hvad gjorde I ved det, og hvem var det godt for?

Uden titel af Britta Sandqvist fra digtsamlingen Plastic Fantastic (1981)

STED

Et sted med irriterende myg, lugt af gylle, kolort eller tang, larmende rågekoloni eller lign. Er det ikke muligt, så et neutralt sted på fx en græsplæne.

Britta Sandqvist er ikke selv en del af generation X eller nå-generationen, som den også blev kaldt. Men digtets lidt rå knækprosa er en punkers udsagn – et medlem af nå-generationens opfattelse af verden i slutningen af perioden. Nå-generationen var født i årene mellem 1965 og 1980, men blev betragtet som uengagerede, da de ikke kæmpede som ungdomsoprørets unge i slutningen af 1960'erne.

Digtet forholder sig kritisk til den "normale" opfattelse af naturen som et smukt, fredfyldt sted med en høj kulturel værdi og giver på humoristisk vis stemme til et ungt menneskes modsatte opfattelse af en irriterende natur, der larmer, lugter og giver allergi.

I forhold til at bestemme, om naturen er irriterende, kan synsvinklen og deraf natursynet være afgørende. Se side 24 for en beskrivelse af tre forskellige natursyn.

Britta Sandqvist

NATURENS HELLIGE KLOKKEKLANG

Uddrag af Klokken af H.C. Andersen (1845)

STED

Det smukkeste natursted på kolonien.

Intro: H.C. Andersens Klokken handler om en underlig klokkelyd, der høres svagt i byen. To drenge, en kongesøn og en fattig konfirmand, beslutter sig hver især for at finde klokken.

Men kongesønnen gik ufortrøden dybere og dybere ind i skoven, hvor der voksede de forunderligste blomster, der stod hvide stjerneliljer med blodrøde støvtråde, himmelblå tulipaner, som gnistrede i vinden, og æbletræer, hvor æblerne ganske og aldeles så ud som store skinnende sæbebobler, tænk bare hvor de træer måtte stråle i solskinnets. Rundt om de dejligste grønne enge, hvor hjort og hind legede i græsset, voksede prægtige ege og bøge, og var et af træerne revnet i barken, så voksede her græs og lange ranker i revnen; der var også store skovstrækninger med stille indsøer, hvori hvide svaner svømmede og slog med vingerne. Kongesønnen stod tit stille og lyttede, ofte troede han, at det var fra en af disse dybe søer klokken klang op til ham, men så mærkede han dog nok, at det var ikke derfra, men endnu dybere inde i skoven at klokken klang.

Nu gik solen ned, luften skinnede rød, som ild, der blev så stille, så stille i skoven, og han sank på sin knæ, sang sin aftensalme og sagde: "Aldrig finder jeg hvad jeg søger! nu går solen ned, nu kommer natten, den mørke nat; dog engang kan jeg måske endnu se den runde, røde sol, før den ganske synker bag jorden; jeg vil stige op på klipperne der, de rejser sig i højde med de største træer!"

Og han greb i ranker og rødder, klatrede op ad de våde sten, hvor vandslangerne snoede sig, hvor skrubbudsene ligesom gædede ad ham; men op kom han før solen endnu ganske var nede, set fra denne højde; oh, hvilken pragt! Havet, det store herlige hav, der væltede sine lange bølger mod kysten, strakte sig ud foran ham, og solen stod som et stort skinnende alter derude, hvor hav og himmel mødtes, alt smeltede sammen i glødende farver, skoven sang og havet sang og hans hjerte sang med; den hele natur var en stor hellig kirke, hvori træer og svævende skyer var pillerne, blomster og græs det vævede fløjlsklæde og himlen selv den store kuppel: Deroppe slukkedes de røde farver, idet solen forsvandt, men millioner stjerner tændtes, millioner diamentlamper skinnede da, og kongesønnen bredte sine arme ud mod himlen, mod havet og skoven, og i det samme, fra den højre sidegang, kom med de korte ærmer og med træsko den fattige konfirmand; han var kommet der lige så tidlig, kommet der ad sin vej, og de løb hinanden i møde og holdt hinanden i hænderne i naturens og poesens store kirke, og over dem klang den usynlige hellige klokke, salige ånder svævede i dans om den til et jublende halleluja!

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Hvad fortæller denne sætning om tekstens forståelse af menneskets forhold til naturen: "Skoven sang og havet sang og hans hjerte sang med"?
- 5) Hvad betyder det, at den rige kongesøn og den fattige konfirmand når frem til klokken på samme tid, men ad forskellige veje? Hvordan har den fattige konfirmants vej mon været?
- 6) Hvordan påvirker kongesønnens oplevelse af naturen hans følelser og tanker? Påvirker naturen også elevernes følelser og tanker? Inddrag gerne stedet, hvor I står.
- 7) Hvordan var opfattelsen af naturen på H.C. Andersens tid? Hvordan er opfattelsen af naturen i dag? Ville mennesker i dag behandle naturen anderledes, hvis de forstod naturen på samme måde som kongesønnen/dem, der levede på H. C. Andersens tid?

AKTIVITET

Lydkort – lyt til lydene omkring jer. Lydkortet er en gengivelse af det lydbillede, der er på et sted på netop det tidspunkt, det er lavet. Eleverne laver hver deres lydkort ud fra de lyde, som de hører netop, hvor de sidder.

FORBEREDELSE

Hver elev har et stykke papir, et skriveunderlag og en blyant. Eleverne tegner en lille cirkel i midten af papiret – "her sidder du". Papiret er et kort over landskabet, hvor eleverne sidder i midten. Alle sidder alene med næsen i samme retning, fx mod vandet. Der skal være mindst 10 meter mellem eleverne og gerne mere.

OBSERVATION

Nu skal eleverne sidde stille og lytter i 10-15 min. Hver gang der kommer en lyd, tegner eller skriver de det ind på papiret og registrerer, hvor lyden kommer fra. De finder selv på tegn for lydene, fx vinden, en fugl, bladenes raslen, regn mv. Det er afgørende for øvelsen, at alle er stille, og at eleverne ikke har kontakt med hinanden.

OPSAMLING

Når de 10-15 min. er gået, mødes alle igen. Lad eleverne to og to fortælle om deres oplevelser med lyde og vise hinanden lydkortene.

NATURENS HELLIGE KLOKKEKLANG

Uddrag af Klokken af H.C. Andersen (1845)

Romantikken er en velkendt periode inden for kunsten, der strækker sig fra 1800-1870, og som er kendetegnet ved et fokus på følelser, natur og nationalt sindelag. I arbejdet med Klokken kommer fokus til at være på organismetankegangen.

For især i delperioden universalromantikken (1800-1810) hersker der samtidig en tænkning om, at alt hænger sammen i en sammenhængende, harmonisk organisme. Der er en ånd (ofte identificeret med Gud), der har skabt alt og er i alt, og det er i kraft af denne ånd, at hele verden kan udgøre en enhed i form af en sammenhængende organisme. Denne organisme viser sig først og fremmest i naturen, men også i kunsten og historien.

Selvom H.C. Andersen skrev Klokken en del år efter den universalromantiske storhedstid, kan eventyret alligevel på mange måder betragtes som en typisk universalromantisk fortælling. Først og fremmest oplever kongesønnen i solnedgangens skær en total sammensmeltning med naturen. Havet, kysten bølgerne, solen og himlen "smeltede sammen i glødende farver, skoven sang og havet sang og hans hjerte sang med". Og den sammenhængende, harmoniske organisme, som i H. C. Andersens univers er en Gudskraft, gennemstrømmer på samme måde også kongesønnen og den fattige konfirmand, da de mødes: "... de løb hinanden i møde og holdt hinanden i hænderne i naturens og poesiens store kirke, og over dem klang den usynlige hellige klokke, salige ånder svævede i dans om den til et jublende halleluja!" Mennesket, naturen og poesien er bundet sammen af en ånd, og denne Gudskraft og ånd findes samtidig snarere i naturen end i kirken.

H.C. Andersen

Uddrag af Den fjerde aftensang af Thomas Kingo (1674)

STED

Et sted med visne blade eller blomster, en forladt fuglerede, udsigt over en høstet mark eller andet, der kan vise naturens cyklus.

Intro: Sangen er fra en bønnebog med morgen- og aftensange til alle ugens dage. Sangen havde oprindeligt 14 vers og findes i dag i salmebogen med seks vers.

*1 Den klare sol går ned, det kvælder mer og mer,
hver arbejdsmand er træt og sig om hvile ser.
En dag jeg nærmer' er ved døden end som før;
tiden mig
så sagtelig
oplukker dødens dør.*

* Kvælder: bliver aften

*2 Her skiftes tiden om, her veksles dag og nat,
af solen bliver kun en skygge efterladt,
så verdens herlighed omsider ende får;
mørken grav
og ormegnav
vi sidst i verden når.*

*4 Jeg træder nu ud i det duggefulde græs,
naturen siger mig: »Bi lidt, stå her og læs:
Se morgen-blomsteret, hvor det er falmet nu!
Det var fragt,
nu er det lagt.
Ak, kom det dog i hu!«*

* Blomsteret: blomsten

* Fragt: smukt

*5 Min sjæl, vær rolig lidt, mens jeg mig tænker om,
hvad dog min Gud han er langmodig, mild og from.
Jeg ser mit kontrafej i blomster og i hø.
Dag og nat
mig lærer brat,
at jeg engang skal dø.*

* Kontrafej: ansigt

*14 Kom, mægtig englehær, lys Herrens ro og fred
på sjæl og legem, og hvad mer mig kommer ved!
Gak, ormesæk, og sov! Gud skal i morgen dig
vække her,
men siden der
til liv evindeligt.*

* Gak: gå Ormesæk: krop

* Der: i himlen

* Til liv evindeligt: til evigt liv

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Kingo beskriver, hvordan ting og mennesker i naturen i løbet af dagen eller deres liv bliver til noget andet. Læs sangen op igen lidt ad gangen. For hvad sker der med den klare sol – arbejdsmanden – tiden – af solen – verdens herlighed – mennesket i den mørke grav – morgenblomsten? Bliver det til noget bedre eller noget dårligere?
- 5) Hvad kan mennesket lære af naturen (dag og nat)?
- 6) Mennesket og naturen er ifølge Kingo på mange måder ens og følger samme cyklus, men hvad er det, mennesket skal til sidst? Det ses tydeligst i: Gak, ormesæk, og sov! Gud skal i morgen dig, vække her, men siden der til liv evindeligt.
- 7) Kingos tekst er 350 år gammel. Er der forskel på menneskets forhold til naturen i dag og dets forhold til naturen for 350 år siden?

AKTIVITET

Lad eleverne finde eksempler på naturens cyklus eller forfald. Lad dem røre ved de visne blade og blomster, det forladte krabbeskjold, mulden osv. Hvad var det før – hvad er det nu – og hvad bliver til senere? Hvad er fordelene ved naturens cyklus/forfald? Hvad er ulemperne ved naturens cyklus/forfald? Hvad sker der, hvis naturens cyklus forstyrres? Hvordan er mennesket en del af naturens cyklus? Kan eleverne komme med eksempler på forstyrrelser af naturens cyklus?

MENNESKET – DEN ORMESÆK

Uddrag af Den fjerde aftensang af Thomas Kingo (1674)

STED

Et sted med visne blade eller blomster, en forladt fuglerede, udsigt over en høstet mark eller andet, der kan vise naturens cyklus.

Barok betegner en litteraturhistorisk periode, der i dansk sammenhæng omfatter årene fra ca. 1630-1720. Kingo betragtes som en af Danmarks største barokdigtere, og hans salmedigtning er et tyngdepunkt i dansk barok både fra et litterært og religiøst synspunkt.

Barok er karakteriseret ved temaer som menneskets afmagt og synd, og at livet og lykken på jorden er forgængelige, ustabile størrelser, og verden er et teater og illusion. Religiøse modsætninger spiller en vigtig rolle i barokken: mennesket/Gud, ond/god, kød/ånd, og himmel og jord er to helt adskilte størrelser. Et brugt begreb i barok er vanitas, der betyder forgængelighed, dvs. noget, der ikke varer evigt, men forfalder, opløses og forsvinder. Vanitas er samtidig et memento mori, der viser livets forgængelighed og den snarlige død som udtryk for livets cyklus.

Kingo gør brug af mange tidstypiske træk fra barokken. Den fjerde aftensang er bygget op om modsætningen mellem dag og nat, der i overført betydning skal ses som modsætningen liv/død. Salmen er beregnet til at synge om aftenen, og den handler konkret om døgnets rytme og skiftet mellem dag – nat – morgen, men på det billedlige plan opfattes døgnets rytme som livet på jorden – døden i graven – opstandelsen i himlen.

Kingo bruger også vanitas-symboler med sin omtale af døden, der nærmer sig; enden på jordens herlighed; de falmede morgenblomster; ansigtet i hø; og endelig omtalen af kroppen som en ormesæk som en udmaling af livets forgængelighed. I Kingos kristne univers finder mennesket evigt liv i himlen, mens naturen som modsætning forfalder, visner og kun er en skygge af sig selv.

Thomas Kingo

Skyernes skole af Ivan Malinowski fra digtsamlingen Vinden i verden (1988)

STED

Et sted med god udsigt til himlen og dens skyer.

*Jeg iagttar skyerne
deres blændende rande
og sorte maver
med springende skybrud
hvor sækkene brister.
Hvad driver dem
over stok og sten?
En lille sky
skjuler pludselig
et stort bjerg
en stor forsvinder
som en lille prik
i horisonten.
Hvad får dampene
til at stige?
Regnen til at falde?
Vandbærere!
Er jeres veje
uransagelige? * uransagelige: uforklarlige
Lader I ikke altid
hånt om bjergbondens
håb og bønner?
Elevatore!
Favoriserer I ikke
de øverste etager
og deres statistik?
Jeg taler ikke om politik
jeg taler om katastrofer:
i dag længes frøet
fordi det tørster
i morgen drukner det!
Stumme skyer
får svæveflyets barduner
og skyskrabernes TV-
antennener til at synge
andre er svangre*

*med sorte brag
og hvide klinger
og slår Jorden
med stumhed.
Jeg iagttar skyerne
for at forstå verden.
Om vinteren en blytung
dyne over landet
om sommeren materiale
til termikkernes tårne. * Termik: varm luftstrøm
Jeg læser om tryk
temperaturer og luftstrømme
jeg fotograferer skyerne:
hvaler svampe
lamper bjerge.
Til højre en mørk
mur af vandmasser
til venstre en enlig
aftensky over ørknen
- hvad er meningen?
En lille rød fjer
river sig løs
af en vild dans
med usynlige vinde
og svulmer majestætisk
ind i intet.
Var dens rasende rytme
flugt eller oprør?
Dens sjældne farve
varsel eller minde?

Jeg iagttar skyerne.
Den eneste kilde
til kundskab om kræfter
er studiet af former
og formers bevægelser.*

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE

- 1) Lad eleverne komme med deres middelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Der er mange beskrivelser af, hvad forskellige skyer gør, og hvordan forskellige skyer ser ud. Hvilken naturoplevelse har jeg-personen i digtet, og hvilke sanser kommer i spil i digtet?
- 5) Malinowski iagttager skyerne og prøver at forstå verden bedre ud fra skyerne og stiller derfor mange spørgsmål. Lad eleverne komme med deres svar på nogle af spørgsmålene. Det kan både være svar, der bunder i naturfaglig viden, og svar, der bunder i oplevelser eller sansninger.
  - Hvad driver dem over stok og sten?
  - Hvad får dampene til at stige? Eller regnen til at falde?
  - Er deres veje altid uforklarlige?
  - Hvad er meningen med, at der kan være en mørk mur af vandmasser til højre – og en enlig aftensky over ørknen til venstre?
- 6) Malinowsky slutter af med at konstatere: Den eneste kilde til kundskab om kræfter er studiet af former og formers bevægelser. Hvad kan mennesket ifølge eleverne lære af skyernes former og bevægelser?

STOP 9

AKTIVITET 1 (skyer på himlen)

Lad eleverne kigge på skyerne på himlen, og se, om de kan finde en sky med følgende beskrivelse:

- skyer med en blændende rand eller en sort mave
- en stum sky
- en lille sky, der skjuler et stort bjerg
- en stor sky, der er som en lille prik i horisonten.
- En sky, der ligner en hval, svamp, lampe eller et bjerg
- En gravid sky
- En sky, der er på flugt, eller en sky, der gør oprør

Kan de finde nogen skyer, der ligner eller symboliserer noget andet? Hvilken sky kan de bedst lide – og hvorfor?

AKTIVITET 2 (ingen skyer på himlen eller helt overskyet)

Tag bestemmelsesdug: Hvad hedder skyerne? frem, og lad eleverne kigge på bestemmelsesdugen. Bagefter skal de gå sammen i par, hvor de taler om, hvilken slags sky de bedst kan lide. Det kan være ud fra bestemmelsesdugen og ud fra deres viden om skyer i virkeligheden. De kan også tale om andre oplevelser med skyer. Saml op i plenum, hvilke begrundelser der er for at kunne lide en bestemt slags sky.

STOP 9 VIDENSKORT

NATURENS SKYLÆRER

Ivan Malinowski var en politisk engageret digter. I løbet af sit lange digterliv fra novelledebuten: "Vejen" i 1954 til Skyernes skole i hans sidste digtsamling "Vinden i verden" fra 1988 udvikler han sig i forskellige retninger. Overordnet bliver Malinowski dog betragtes som en modernistisk forfatter, bl.a. som forløber for konfrontationsdigtningen og den radikale modernisme. Modernismen opstår som en bestemt skriveform i midten af 1950'erne.

I modernismens forståelse er verdens meningsløs, og en meningsløs, kaotisk verden skal beskrives i et kaotisk sprog. Sproget er frit og følger ikke almindelige retningslinjer, men appellerer til læsernes sanser. Der er ingen rim eller fast grundmønster, men varierede gentagelser kan dog skabe en form for struktur. Stilen er svær og stiller store krav til sin læser og fremstår til tider utilnærmelig.

Sproget er vigtigt i modernismen, og i konfrontationsdigtningen forekommer det desuden på den måde, at alle ord har ens værdi. Hjerterød og færgenhavn er ligestillede, og begreber sættes efter samme tankegang sammen med ord, der normalt ikke passer til det enkelte begreb.

Den modernistiske stil ses på flere måder i digtet: Læseren skal se og iagttage, mærke den blytunge dyne og de varme termikker og høre brag og stumhed. Skyer forbindes med ord, fx en stum sky eller en gravid sky, der normalt ikke forbindes med skyer, og sproget er en kaotisk samtale med en række spørgsmål, der ikke har enkle eller entydige svar. Spørgsmålene kredser om forholdet mellem individet og de store ubegribelige skyer. For hvad er det egentligt, vi kan lære i Skyernes skole?

Ivan Malinowski

REGNENS HEMMELIGE TEGN

Regn af Hulda Lütken (1931)

STED

En plads i regnvejret eller på en fugtig skovbund.

*Der strømmer i Natten mod Rudernes Glar
en uendelig, sivende, sukkende Regn.
Det er, som om Rudernes tvende Par
slaar Kors for Mørket med hemmeligt Tegn.*

*En duftende Regn, der som fugtigt Støv
favnes af Skovenes dybe Bund,
der fanges af Mulm og filtreres i Løv.
Et Varsel om Frugtbarhed - Vaarens Stund.*

*Der aander af Jord en vidunderlig Em
forjættende fuld af Grøde og Saft;
den stiger af Markens og Muldens Gem,
forløst ved Regnens livgivende Kraft.*

*Nu vaagner Naturen af Vinterens Blund,
den vokser som ved et hemmeligt Tegn,
den stiger i Vækst af en levende, sund,
uendelig, sivende, sukkende Regn.*

SPØRGSMÅL TIL EN ØKOKRITISK LITTERATURSAMTALE:

- 1) Lad eleverne komme med deres umiddelbare bud på, hvordan naturen beskrives.
- 2) Gå mere i dybden med, hvordan kan naturen i teksten beskrives: Er naturen nær eller fjern? Er den vild eller den haveagtige og ordnede? Er naturen hellig, eller symboliserer den noget?
- 3) Hvilke følelser vækker beskrivelsen af naturen? Er det et rart sted? Et farligt sted? Har naturen besjæling? Hvordan beskriver teksten forholdet mellem mennesket og naturen: Er mennesket i centrum eller naturen i centrum? Hvad betyder det for opfattelsen af naturen?
- 4) Hvilken årstid beskriver digtet?
- 5) Hvilke adjektiver bruger digteren om regn? Hvordan lyder det, når regn sukker? Og hvordan dufter regn? Hvilken betydning har regn for naturen ifølge digtet?
- 6) To gange i digtet nævnes et hemmeligt tegn, uden at det beskrives, hvad det hemmelige tegn er. Den første gang slår mellemrummet mellem to ruder kors for mørket med hemmeligt tegn, og den anden gang vokser naturen som ved et hemmeligt tegn. Lad eleverne komme med forslag til, hvad det hemmelige tegn kan være.
- 7) Gemmer naturen mon på andre hemmelige tegn, som vi mennesker ikke kender?

AKTIVITET 1 (hvis det regner)

Regnføling. Lad eleverne sanse regnen med høre-, lugte-, syns- og følesansen.

- 1) Høresansen: Lad eleverne lukke øjnene og lytte til regnen (1 min). Hvordan lyder regn? Er der andre lyde, der ikke er der, når det regner, fx fuglefløjt, insektlyde mv.
- 2) Lugtesansen: Eleverne skal igen lukke øjnene og dufte til regnen (1 min). Hvad dufter regn af?
- 3) Synssansen: Eleverne skal finde et blad el.lign., hvor man kan se regndråberne samle sig i vanddråber. Hvordan ser en vanddråbe ud? Hvordan er deres bevægelser?
- 4) Følesansen: Lad til sidst eleverne stå med ansigtet og åbne håndflader mod himlen, å de kan mærke regnen (1 min). Lad dem åbne munden og smage på regnen. Hvad vækker det af følelser? Får regn dem til at huske på andre oplevelser eller dage, hvor det regnede?

AKTIVITET 2 (hvis det ikke regner eller som afslutning på aktivitet 1)

VEJRMASSAGE

En historie om vejret leder eleverne gennem massage af en makker. Eleverne står i en rundkreds eller på en lang række med ryggen til hinanden. Læreren fortæller historien om vejret og viser, hvilke bevægelser der skal laves på ryggen.

MASSAGEHISTORIEN

Det er en varm og dejlig dag på (indsæt stedets navn). Solen skinner og varmer det øverste af skuldrene. Det er næsten som om, at solen nænsomt masserer skuldrenes ømme muskler. (Hænderne lægges på skuldrene og masserer blidt)

Der blæser en blid vind. Vinden rammer bladene på træerne, og der kan høres en svag raslen.

(Lav strygende bevægelser med fingrene frem og tilbage på ryggen)

Pludselig begynder det at dryppe. Solen er forsvundet bag skyerne, og små regndråber rammer jorden.

(Lav bløde prikkebevægelser på ryggen med fingrene)

Det regner mere og mere. Regndråberne er store, og der dannes små prinsessekroner på vandpyttens overflade.

(Trom blødt med håndfladerne på ryggen)

En sommerfugl har sat i læ med vingerne slået sammen i ly for regnen.

(Sæt håndfladerne mod hinanden og lav lige streger ned ad ryggen)

Nu begynder det at tordne, og store lyn flænger himlens mørke horisont. Vi tæller 1 -2 -3, før braget efterfølger de sitrende lyn, der kommer nærmere og nærmere.

(Lav zigzag-bevægelser med fingrene hen over ryggen)

Det regner nu kun en lille smule. Tordenskyerne blæser væk, og tordenskraldene fortager sig i det fjerne.

(Lav bløde prikkebevægelser på ryggen med fingrene)

Et tusindben kommer frem fra sit skjul og går igennem det våde græs.

(Lad alle fingrene gå op langs rygsøjlen)

Solen er kommet frem igen, og dens stråler tørrer græsset. Sommerfuglen har foldet vingerne ud og flyver igen i sin farverige dragt.

(Gnid blødt med håndfladerne på hele ryggen – når sommerfuglen flyver, fjernes hænderne)

STOP 10 VIDENSKORT

REGNENS HEMMELIGE TEGN

Hulda Lütken er en forfatter fra mellemkrigstiden, og digtet fra 1931 hører til blandt hendes tidlige værker. Som kendetegnede for en række forfattere i denne periode skrev Lütken både med et blik tilbage til senromantikkenes højtidelige og følelsesfulde sproglige stil med enderim og med et blik frem mod modernismens friere vers og mere frigjorte sproglige stil.

Naturen er et af de tilbagevendende temaer i Lütkens forfatterskab, og i Regn sker det ud fra ønsket om at iagttage og lovprise det frembrydende forår. Det er dog ikke helt så let, for læseren får ikke svaret på, hvad det hemmelige tegn er. Holder naturen noget skjult og har hemmeligheder over for mennesket? Eller eksisterer naturen kun, fordi mennesket kan forstå og tolke den?

Duften af jord kaldes i øvrigt petrichor, hvilket henviser til den jordagtige lugt, der opstår, når regn rammer jorden. Menneskets afhængighed af regn menes at være årsag til, at mange mennesker nyder duften af regn.

Hulda Lütken

Læs mere på
www.kolonierne.dk/undervisningsforloeb

SCIENCE
LEJRSKOLE

novo
nordisk
fonden